

رسائل شیخ مشروطه خواه

انتشار مدون آرای سیاسی آخوند خراسانی به کوشش محسن کدیور

روزنامه شرق، ویژه نامه مشروطه (۱۳ مرداد ۱۳۸۵)

سیاست نامه خراسانی

قطعات سیاسی در آثار ملا محمد کاظم آخوند خراسانی

صاحب کفایه ۱۲۵۵-۱۳۲۹

به کوشش محسن کدیور

انتشارات کویر

چاپ اول: ۱۳۸۵

آخوند ملا محمد کاظم خراسانی ۱۳۲۹-۱۲۵۵ ه.ق. بیشتر به عنوان صاحب کفایه شناخته می شود. کفایه الاصول کتاب محوری در حوزه تعلیم اصول فقه در حوزه های دینی جهان شیعه است و بسیاری از ابتکارات فقهی مولف اش همچنان مورد بحث است. اما آخوند خراسانی از حیث دیگری هم در تاریخ معاصر ایران جالب توجه است. آخوند یکی از معروف ترین و به گمان برخی معروف ترین فقیه مشروطه خواه در عصر خیزش انقلابی مردم ایران برای مشروطه کردن مطلقه قاجار به شمار می رود.

گرچه آخوند خراسانی در دوران پرهیاهوی مشروطه خواهی حضوری فعال و فتاوای موثر داشت اما گویا صبغه مشروطه خواهی اش در برابر وجه فقهی اش در سایه مانده است. در حوزه اندیشه سیاسی شیعه هم آخوند در برابر شاگردش میرزا محمد حسین نائینی نویسنده تنبیه الامه و تنزیه المله چهره کمتر شناخته شده تری است. آخوند خراسانی هیچ وقت نتوانست در کتاب مدونی نظریات سیاسی اش را تدوین کند. به علاوه آرای سیاسی او که در میان آثار فقها، اصولی و تلگراف ها و احکام سیاسی او پراکنده است هیچ گاه به شکل مدونی منتشر نشده بود. همین امر باعث شده بود که بسیاری از جوانب اندیشه او ناشناخته بماند.

محسن کدیور روحانی اصلاح طلب در کتاب سیاست نامه خراسانی که شامل قطعات سیاسی در آثار صاحب کفایه است، تلاش کرده این امر را به انجام برساند و مجموعه ای از آثار او را به صورت مدون گردآوری کند. این مجموعه تنها شامل آرای سیاسی آخوند خراسانی است و بخشی از آرای فقهی او که دلالت سیاسی دارند را هم دربرمی گیرد.

کدیور پیش از این در مقاله اندیشه سیاسی آخوند خراسانی که سه سال پیش از این به سمینار بزرگداشت آخوند خراسانی ارائه کرده بود، از وجود مکتب سیاسی خاصی به نام مکتب سیاسی خراسانی دفاع کرده بود و با چاپ این کتاب و جلد بعدی آن که حاوی نقد آرای سیاسی آخوند خراسانی است و علی الظاهر به زودی منتشر خواهد شد، این ادعا را پی گرفته است. کدیور معتقد است به خاطر آرای خاص آخوند خراسانی درباره ارتقای نقش عقل در اجتهاد و سیاست، رد ولایت مطلقه بشری، امتناع تحقق حکومت مشروطه در عصر غیبت و سیاست ورزی فقیهان می توان از مکتب سیاسی خاص او نام برد. در زیر دو نمونه از آثار کوتاه آخوند خراسانی یکی از تلگراف هایش در وجوب اهتمام در حمایت از مشروطه که همراه با شیخ عبدالله مازندرانی نوشته شده و همچنین تقریظ آخوند بر کتاب میرزای نائینی آورده ایم:

وجوب اهتمام در مشروطیت از اظهر ضروریات دین مبین

طهران، دهم شهر ذی الحجه الحرام ۱۳۲۶، خدمت جنابان عمدتی العلماء الاعلام ملاذی الاسلام آقای حاجی سیدمحمد امام زاده و آقای صدرالعلماء دامت برکاتهما، احکام صادره از این خدام شرع انور بر وجوب اهتمام در مشروطیت دولت ایران و تشکیل مجلس شورای ملی عمومی و حرمت دادن مالیات به حکام حالیه بلاد جمیعا صحیح و صادر از داعیان است، و نسبت صدور ناسخ احکام مزبور از مرحوم مقدس آیت الله آقای حاجی میرزا احسین قدس سره و این خادمان شریعت مطهره از اکاذیب و مفتریات، چگونه رفع ید و اعراض از چنین نعمت عظمی که موجب قطع تعدی و ارتکابات دلخواهانه ظالمین و مقدمه حفظ بیضه اسلام است ممکن، و صدور ناسخ در چنین امر واضحی که از اظهر ضروریات دین مبین است محتمل الصدور می باشد شرح مراتب معروضه را به عموم مسلمین ابلاغ فرموده با کمال اتحاد و اتفاق کلمه در انفاذ احکام الهیه عز اسمہ بذل جهد نمایند تا بعون الله نفوس و اعراض و اموال مسلمین بیش از این تلف نشود و این بقیه ممالک اسلامیة از استیلا و تصرف اجانب محفوظ بماند و لاحول و لا قوه الا بالله العلی العظیم.

الاحقر عبدالله المازندرانی

الاحقر الجانی محمد کاظم الخراسانی

تقریظ کتاب تنبیه الامه و تنزیه المله میرزای نائینی

بسم الله الرحمن الرحيم

رساله شریفه «تنبيه الامه و تنزيه المله» که از افاضات جناب مستطاب شریعتمدار صفوه الفقها
والمجتهدین ثقه الاسلام والمسلمین العالم العامل آقامیرزا محمدحسین النائینی الغروی دامت افاضاته است،
اجل از تمجید و سزاوار است که ان شاء الله به تعلیم و تعلم و تفهیم آن ماخوذ بودن اصول مشروطیت را
از شریعت محقه استفاده و حقیقت کلمه مبارکه «بموالاتکم علمنا الله معالم دیننا و اصلح ماکان قد فسد من
دنیا» را بعین الیقین ادراک نمایند، ان شاء الله.

فی شهر ربیع اول سنه ۱۳۲۷

حرره الاحقر الجانی محمدکاظم الخراسانی